

UNESCO  
Latvijas  
Nacionālā  
komisija

# RĪCĪBAS LABIRINTS

METODISKAIS MATERIĀLS

# SATURS

## IEVADS ..... 3

## CILVĒKU LABKLĀJĪBA ..... 6



**Ekonomiskā  
nevienlīdzība**

**6**



**Nevienlīdzība  
sabiedrībā**

**10**



**Darbspēka  
trūkums Latvijā**

**12**

## VESELĪBA ..... 15



**Atkarību  
izraisošas vielas**

**15**



**Aptaukošanās**

**18**



**Ģenētiski  
modificēti organismi**

**20**

## VIDE ..... 23



**Elektroautomobiļu  
ieviešana aprīvē**

**23**



**Lauku miglošana  
un vides veselība**

**27**



**Plastmasas iepakojuma  
radītās problēmas**

**31**

## CILVĒKTIESĪBAS ..... 34



**Izglītība bērniem  
un jauniešiem ar  
speciālām vajadzībām**

**34**



**Mācības vispārīzglītojošās  
skolās kopā ar bērniem ar  
speciālām vajadzībām**

**37**



**Speciālajās  
aprūpes iestādēs  
dzīvojošie bērni**

**40**

## TEHNOLOĢIJAS ..... 43



**Mākslīgais intelekts  
un emocijas**

**43**



**Mākslīgā intelekta  
ietekme uz valodu**

**45**



**Tehnoloģijas un  
privātums**

**47**

Nozīmīga un ikvienam skolēnam izkopjama prasme ir **prasme diskutēt – formulēt un izteikt savu viedokli, uz klausīt citus, iesaistīties diskusijas organizēšanas procesā, kā arī to vadīt.**

Šīs prasmes izglītības iestādes absolventam ir nozīmīgas, uzsākot darba gaitas, turpinot izglītību augstākajās mācību iestādēs un veidojot karjeru. Svarīgi ir skolēniem **rosināt domāt par sabiedrībā aktuāliem jautājumiem** un diskutēt par tiem.

Šī metodiskā materiāla ietvaros, aicināsim skolēnus domāt par neviennozīmīgiem jautājumiem, kā **veselība, cilvēku labklājība, vide, tehnoloģijas** un **cilvēktiesības.**

**Diskusija – apspriešana, kuras gaitā izsaka dažādus uzskatus.**

Skolotājs, ņemot vērā klases sagatavotības līmeni, var izvēlēties vienu no metodēm – diskusija vai debāte.

## NODARBĪBAS SASNIEDZAMIE REZULTĀTI SKOLĒNAM:

- Plāno, organizē diskusiju un mācās to vadīt, ievērojot diskusijas kultūru,
- Izmanto diskusijai atbilstošus verbālos un neverbālos saziņas līdzekļus,
- Prot lojāli izturēties pret dažādiem viedokļiem un domām, korekti izsaka viedokli un kritiku,
- Apzinās diskusijas nozīmi daudzveidīgu viedokļu veicināšanā,
- Rosina empātiju, toleranci pret viedokļu dažādību un citiem diskusijas dalībniekiem.

## SKOLĒNIEM IZKOPJAMĀS PRASMES:

- prasme formulēt domas,
- prasme izteikt savu viedokli,
- prasme uz klausīt citus,
- prasme plānot, organizēt, vadīt,
- prasme vērtēt.

## DISKUSIJA

### DISKUSIJU VEIDI UN METODES

- **„Domā! Strādā pāri! Apvienojies!”**

Tiek izvirzīts problēmjautājums; katrs skolēns to individuāli pārdomā. Tad skolēni sadalās pāros un noskaidro viedokļus; pēc tam divi pāri apvienojas, lai četratā pārrunātu savas domas un izklāstītu tās arī citiem.

- **„Strādā grupā!”**

Skolēni paši sadalās vai tiek sadalīti grupās pa trim vai četriem. Skolotājs izvirza problēmu.

Skolēni to grupā pārdomā, apspriež un izsaka savu viedokli pārējo grupu locekļiem. Lai būtu vieglāk izstāstīt savu viedokli, galveno var uzrakstīt, uzzīmēt, apkopot domu kartē u.c.

- **„Apajā galda diskusija”**

Skolēni sēž aplī. Dalībnieki pēc kārtas izsaka savas domas par kādu problēmu, to pamatojot.

- **„Diskusija ar ekspertu piedalīšanos”**

Skolēni sadalās grupās; viena grupa, t. s. eksperti, diskutē par kādu problēmu, pārējie dalībnieki aktīvi seko diskusijai un uzdod jautājumus vai komentē izteikumus.

Ir dažādas diskusiju metodes – atvērtā diskusija, slēgtā diskusija, grupu diskusija, diskusiju tīkls, paneļdiskusija, diskusija simpozija veidā u.c.

<https://maciunmacies.valoda.lv/wp-content/uploads/2021/03/PUPA2021-2.pdf>

*Diskusija – apspriešana, kuras gaitā izsaka dažādus uzskatus.*

**DEBATE**

Debates ir pārrunas, kurās tiek izteikti viedokļi par un pret izvirzīto priekšlikumu vai problēmas risinājumu.

**KARLA POPERA DEBAŠU FORMĀTS (KARL POPPER DEBATE FORMAT)**

K. Popera formātā debatē 2 komandas, kur katrā ir 3 cilvēki. Tās sauc par apstiprinošo komandu un noliedzošo komandu. Visām pirmajām četrām runām seko 3 minūšu gara jautājumu/atbilžu runas daļa.

Debates gaita:

1. Debates uzsāk un ar pirmo debašu runu uzstājas pirmais apstiprinošās komandas runātājs, kuram ir 6 minūtes savu argumentu un komandas lietas prezentēšanai. Pēc pirmā apstiprinošās komandas runātāja runas viņu izjautā trešais noliedzošās komandas runātājs (3 minūtes).
2. Otro runu sniedz pirmais noliedzošās komandas runātājs, kuram ir 6 minūtes, lai prezentētu savus argumentus un atspēkotu apstiprinošās puses komandas lietu. Pirmo noliedzošās komandas runātāju izjautā trešais apstiprinošās komandas runātājs (3 minūtes).
3. Debates turpina otrais apstiprinošās puses runātājs, kuram ir 5 minūtes savas komandas argumentu aizstāvēšanai, pretējās komandas lietas atspēkošanai un savas komandas kopējās pozīcijas papildināšanai. Šo runātāju izjautā pirmais noliedzošās komandas runātājs (3 minūtes).
4. Debates turpina otrais noliedzošās komandas runātājs, kuram ir 5 minūtes savai runai un kura pienākums ir identisks otrajam apstiprinošās puses runātājam. Šo runātāju izjautā pirmais apstiprinošās komandas runātājs (3 minūtes).
5. Piekto runu sniedz trešais apstiprinošās puses runātājs. Viņa pienākums ir 5 minūtēs apkopot debatē notikušo, atspēkot noliedzošās puses teikto un pierādīt, kādēļ apstiprinošā puse ir uzvarējusi. Šai runai nav izjautāšanas.
6. Pēdējo runu sniedz trešais noliedzošās puses runātājs, kura pienākums ir 5 minūtēs atspēkot visus vēl neatspēkotos pret noliedzošo pusi vērstos argumentus un apkopot, kādēļ noliedzošā puse ir uzvarējusi. Arī šai runai nav izjautāšanas.

Sīkāk iespējams uzzināt DEBAŠU ROKASGRĀMATĀ

[https://drive.google.com/file/d/1NjlvhCgs7bW9\\_nxMxz0ILZLe-c2lcpL9/view](https://drive.google.com/file/d/1NjlvhCgs7bW9_nxMxz0ILZLe-c2lcpL9/view)

# CILVĒKU LABKLĀJĪBA

## 1. SITUĀCIJA

### Ekonomiskā nevienlīdzība



**Latvijā palielinās ekonomiskā nevienlīdzība /**

**Latvijas sabiedrība ir vienlīdzīga**

**Papildu jautājums.**

**Nevienlīdzība ietekmē / neietekmē bērnu, pusaudžu,**

**jauniešu iespējas attīstīt savu potenciālu**

#### SITUĀCIJAS APRAKSTS

Nevienlīdzība ietekmē visu sabiedrību kopumā, tās spēju attīstīties ekonomiski un sociāli. Neliela ienākumu nevienlīdzība jeb atšķirības tajā, ko saņemam kā atalgojumu par savu darbu, ir nepieciešama. Ja, ieguldot dažādu daudzumu enerģijas, izglītības vai centības savā darbā, mēs iegūtu vienādu atalgojumu, visticamāk, kristos mūsu motivācija sevi pilnveidot, radīt jaunas idejas un riskēt. Tāpēc zināma nevienlīdzība ir svarīga, lai rosinātu cilvēkus attīstīties un investēt jaunās idejās un tādējādi sniegtu labumu sabiedrībai kopumā. Nevienlīdzīgas iespējas veido nevienlīdzīgus iznākumus, un tos – vai tā būtu iegūtā izglītība, attīstītais potenciāls, dzīves laikā nopelnītie ienākumi vai izveidotie uzņēmumi – ietekmēs tas, cik labvēlīgos apstākļos cilvēks dzīvo.

Viens no biežāk izmantotajiem veidiem, kā mērīt rīcībā esošā ienākuma nevienlīdzību, ir Džini indekss. Kopš 2007. gada Džini indekss Latvijā bijis diezgan nemainīgs. Džini indekss variē no 0 līdz 1. Ja tas ir 0, tad pastāv absolūta vienlīdzība (t.i., visiem ir vienādi rīcībā esošie ienākumi), bet, jo vairāk tas tuvojas 1, jo lielāka ir ienākumu nevienlīdzība.

Ar GMI (garantētais minimālais ienākums) pabalsta palīdzību valsts veic piemaksas trūcīgajiem iedzīvotājiem līdz noteiktam minimālam ienākuma līmenim, f garantējot, ka neviena sabiedrības locekļa ienākumi nebūs zemāki par GMI. No 2021. gada 1. janvāra GMI tiks paaugstināts no līdzšinējiem 64 eiro līdz 109 eiro pirmajai vai vienīgajai personai māsaimniecībā un 76 eiro pārējām personām māsaimniecībā.

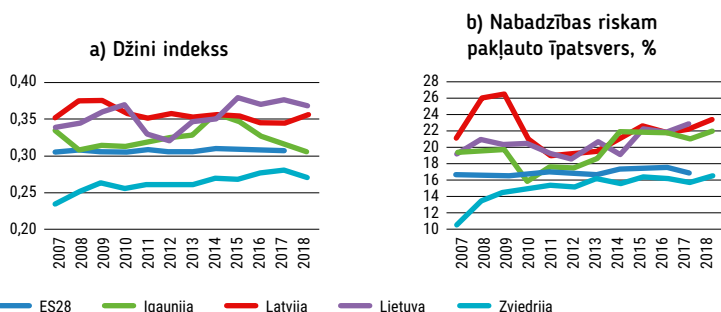
Latvijā 2018. gadā nabadzības riskam bija pakļauti 23% māsaimniecību. Iedzīvotāju struktūra pēc ienākumiem parāda, ka tie pārsvarā ir bezdarbnieki, pensionāri un cilvēki ar invaliditāti; tikai 10% no šiem cilvēkiem strādā algotu darbu. Apzinoties šo faktu, kļūst skaidrs, ka darbaspēka nodokļi – neapliekamais minimums, atvieglojumi par apgādājamiem – būtiski neietekmētu ienākumus māsaimniecībām ar viszemākajiem ienākumiem. Daudz efektīvāki būtu sociālie pabalsti, kas ir tieši mērķēti uz trūcīgo māsaimniecību atbalstu, piemēram, garantētā minimālā ienākuma (GMI) pabalsts.

### FAKTI

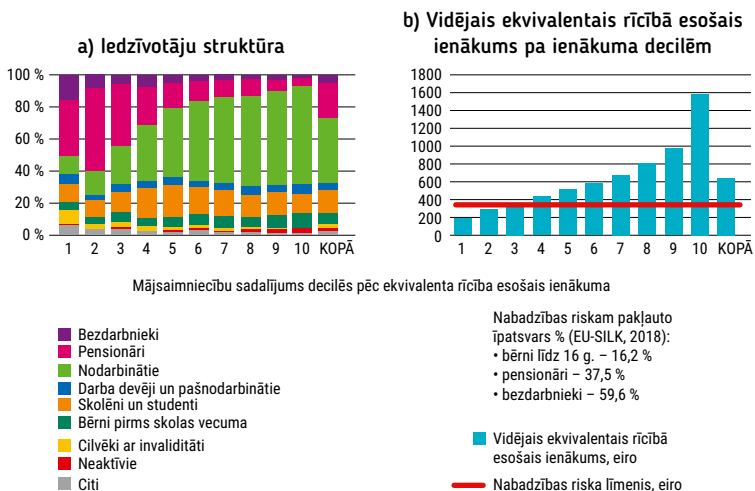
- Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 33. pantā no 2021. gada 1. janvāra noteikts: trūcīgas māsaimniecības minimālais ienākumu sliekšnis ir 272 eiro pirmajai vai vienīgajai personai māsaimniecībā un 190 eiro pārējām personām māsaimniecībā;
- maznodrošinātas māsaimniecības ienākumu sliekšni katra pašvaldība ir tiesīga noteikt ne augstāku par 436 eiro pirmajai vai vienīgajai personai māsaimniecībā un 305 eiro pārējām personām māsaimniecībā.
- 2019. gada dati. Palielinoties rīcībā esošajiem ienākumiem, arī nabadzības riska sliekšnis pieauga līdz 441 eiro mēnesī vienas personas māsaimniecībai (2018. gadā – 409 eiro mēnesī). Māsaimniecībām ar diviem pieaugušajiem un diviem bērniem līdz 14 gadu vecumam nabadzības riska sliekšnis 2019. gadā sasniedza 927 eiro mēnesī (2018. gadā – 860 eiro mēnesī).
- Vislielākais nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju īpatsvars bija Latgalē (35,9 %) un vismazākais – Rīgā (15,9 %) un Pierīgā (16,1 %). Kurzemē nabadzības riskam bija pakļauti 27,9 % iedzīvotāju, Vidzemē – 25,3 % un Zemgalē – 20,7 % iedzīvotāju.

# CILVĒKU LABKLĀJĪBA

- Salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem, nabadzības risks ir audzis ģimenēm ar bērniem. Īpaši strauji nabadzības risks palielinājās starp ģimenēm ar vienu pieaugušo un bērniem, to īpatsvaram pērn sasniedzot 30,6 % (kopš 2018. gada pieaugums par 4,4 procentpunktiem). Ģimenēm ar diviem pieaugušajiem un diviem bērniem nabadzības risks pieauga par 1,7 procentpunktiem (no 11,1 % 2018. gadā līdz 12,8 % 2019. gadā) un ģimenēm ar diviem pieaugušajiem un trim vai vairāk bērniem – par vienu procentpunktu (no 16,7 % 2018. gadā līdz 17,7 % 2019. gadā). Bērniem vecumā līdz 17 gadiem nabadzības risks pieauga par 1,3 procentpunktiem – no 14,5 % 2018. gadā līdz 15,8 % 2019. gadā.



Datu avots: EUROSTAT, EU-SILC 2018 aptauja; Džini koeficients [ilc\_di12, ilc\_di12b, ilc\_di12c]; nabadzības riskam pakļauto īpatsvars [ilc\_li09, ilc\_li10, ilc\_li02]



Datu avots: L.Fadejevas aprēķini, izmantojot EU-SILC 2017 un EUROMOD; nabadzības risks [ilc\_li04], [ilc\_li02]



- Joprojām visvairāk nabadzības riskam bija pakļauti vientuļie seniori vecumā virs 65 gadiem. 2019. gadā tādu bija 71,7 % (2018. gadā – 74,9 %). Otra lielākā nabadzības riskam pakļautā sabiedrības grupa bija 30,0 % vientuļo personu vecumā līdz 64 gadiem (2018. gadā – 31,7 %).
- 2019. gadā vismazāk nabadzības riskam pakļauto bija strādājošo iedzīvotāju vidū (8,2 %), savukārt ievērojami vairāk nabadzības riskam bija pakļauti bezdarbnieki (51,7 %) un pensionāri (46,5 %).

### IZMANTOTIE MATERIĀLI

<https://lvportals.lv/skaidrojumi/323378-jauni-noteikumi-truciga-statusam-gmi-pabalstam-un-citai-socialajai-palidzibai-2020>

<https://www.makroekonomika.lv/ienakumu-nevienlidziba-un-nabadziba-kur-esam-un-ka-uzlabot-situaciju>

<https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/socialie-procesi/nabadziba/meklet-tema/2825-monetara-nabadziba-un-ienakumu-nevienlidziba>

[https://stat.gov.lv/lv/meklet?Search=%22%22&DataSource=%22data%22&Type=%5B%22table%22%2C%22other\\_format%22%5D](https://stat.gov.lv/lv/meklet?Search=%22%22&DataSource=%22data%22&Type=%5B%22table%22%2C%22other_format%22%5D)

<https://lvportals.lv/skaidrojumi/323238-izmainas-socialaja-joma-2021-gada-2020>

<https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/vecaki-un-berni/ricards-vilkinsons-nevienlidziga-sabiedriba-ir-zemaks-bernu-iespeju-limenis.a300621/>

## 2. SITUĀCIJA

### Nevienlīdzība sabiedrībā



#### **Nevienlīdzība sabiedrībā**

#### **veicina / neveicina korupciju**

##### SITUĀCIJAS APRAKSTS

Būtiska un ilgstoša nevienlīdzība sabiedrībā mazina grupu savstarpējo uzticību un sabiedrības saliedētību, kas savukārt ir priekšnoteikums ilgtspējīgas attīstības veidošanai. Tāpat augsts nevienlīdzības līmenis ietekmē arī institūciju spēku. Īpaši valstīs, kur valsts pārvaldes iestādes nav spēcīgas, turīgāko iedzīvotāju spēja ietekmēt politiskās institūcijas ir daudz lielāka nekā pārējām sabiedrības daļām, un būtiskas nevienlīdzības apstākļos pārējās sabiedrības daļas nespēj šai ietekmei likt šķēršļus.

Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs (turpmāk – Birojs) ir tiešās pārvaldes iestāde, kas atrodas Ministru kabineta pārraudzībā un pilda Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja likumā noteiktās funkcijas korupcijas novēršanas un apkarošanas jomā, kā arī kontrolē politisko organizāciju (partiju) un to apvienību finansēšanas noteikumu izpildi un pārbauda, kā tiek ievēroti ierobežojumi priekšvēlēšanu aģitācijai, aģitācijai pirms tautas nobalsošanas, aģitācijai par likuma ierosināšanu un aģitācijai par Saeimas atsaukšanas ierosināšanu. Statistikas dati.

### FAKTI

- No 23 kriminālvajāšanas uzsākšanai nosūtītajām krimināllietām divas bija pret Latvijā reģistrētām juridiskām personām par iespējamu ārvalsts amatpersonu kukuļošanu. Vienā no tām iespējamais kukuļa apmērs pārsniedz 2 milj. eiro.
- Uzsākti 39 kriminālprocesi
- Latvijas augstākās izglītības iestādes valsts amatpersona, būdama iepirkuma komisijas priekšsēdētāja vietniece, iespējams, pieņēma kukuļa piedāvājumu un kukuli 20 000 eiro apmērā, noformējot to kā ziedojumu biedrībai par darbībām konkrētu uzņēmēju interesēs.
- Viena no Latvijas novada domes amatpersonām ar fiziskas personas starpniecību no citas fiziskas personas, iespējams, pieprasīja kukuli 30 000 eiro apmērā saistībā ar būvprojekta realizāciju. Izvērtējot iegūtos pierādījumus, Birojs rosināja uzsākt kriminālvajāšanu pret vienu personu par kukuļa pieprasīšanu un pret otru personu par starpniecību kukuļošanā.
- Maksātnespējas administrators, kura pārziņā bija administrējamo uzņēmumu finanšu līdzekļi, iespējams, mantkārīgā nolūkā ļaunprātīgi izmantoja dienesta stāvokli, bez pamatojuma izņēma no uzņēmumu bankas kontiem skaidras naudas līdzekļus un nesniedza Maksātnespējas kontroles dienestam dokumentus, kas pamatotu šādas darbības. Iesaistīto uzņēmumu interesēm radīts 12 809,15 eiro kaitējums.
- Fiziska persona citai fiziskai personai pieprasīja 100 000 eiro, radot šķietamību, ka tā var veicināt kriminālprocesa izbeigšanu, kas uzsākts pret attiecīgo fizisko personu. Birojs sākotnēji uzsāka kriminālprocesu par iespējamu kukuļa pieprasīšanu, bet izmeklēšanas gaitā krimināllietu pārkvalificēja par krāpšanas mēģinājumu. Tā pati fiziskā persona, uzdodoties par citu personu, iespējams, izkrāpa 85 000 eiro, kas tika pārskaitīti uz trešās personas kontu, tādējādi tos legalizējot. Turklāt tā pati fiziska persona, uzdodoties par citu personu, iespējams, mēģināja izkrāpt 90 000 eiro.

### IZMANTOTIE MATERIĀLI

<https://www.makroekonomika.lv/nevienlidziba-nav-tikai-vienas-sabiedribas-dalas-problema>

<https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/skaitli-un-fakti-nevienlidzibu-pandemijas-laika-audze-ari-miljonaru-skaita-kapums.a421134/>

<https://festivalslampa.lv/lv/programma/pasakumi/1570>

<https://www.knab.gov.lv/lv/jaunums/knab-pandemija-2020-gada-neaptureja-cinu-ar-korupciju-latvija>

<https://www.knab.gov.lv/lv/ka-rikoties-ja-jums-tiek-piedavats-kukulis>

## 3. SITUĀCIJA

### Darbaspēka trūkums Latvijā



***Darba devēju iesaiste darbinieku izglītošanā  
ir / nav risinājums kvalificēta darbaspēka  
trūkuma problēmai Latvijā***

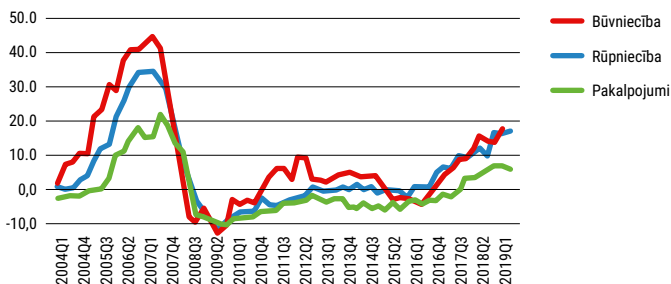
#### SITUĀCIJAS APRAKSTS

Arī Latvijā, tāpat kā pasaulē, – darbaspēka trūkums būtiski aug. Bezdarbs, pēc kāpuma 2021. gada sākumā, vasarā turpināja sarukt, tomēr joprojām ir virs pirms-krīzes līmeņa. Prognozējam, ka bezdarbs šogad vidēji būs 7.6 %, bet 2023. gadā – jau 6 % apmērā.

Krīzes blakne ir arī tas, ka ir samazinājies ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits. Daļa iedzīvotāju ierobežojumu laikā darbu pametuši, lai rūpētos par bērniem. Beidzoties dīkstāves atbalstam, un bērniem atgriežoties skolas solos, prognozē, ka arī aktivitāte darba tirgū atjaunosies. Tas īstermiņā var uzlabot darbaspēka pieejamību, taču Latvijas pamata problēma ir šāda – darba meklētāju prasmju neatbilstība pieprasījumam darba tirgū un aizvien rūkošais iedzīvotāju skaits darbspējas vecumā. Lai to atrisinātu, būs nepieciešamas tālākas investīcijas automatizācijā un digitalizācijā, darbinieku kvalifikācijas celšana un pārkvalificēšana, kas atbilst darba tirgus prasībām.

## FAKTI

Uzņēmēju daļa, kuri atzīmē darbaspēka trūkumu kā attīstību ierobežojošu faktoru Latvijā dažādos sektoros



- Prognozē, ka no 2010. – 2060. g. Latvijas iedzīvotāju skaits saruks par 26 % līdz 1.7 milj., kamēr ES – palielināsies par 3 % (*Commission, 2012*). Visstraujāk saruks darbaspējas vecuma iedzīvotāju skaits, kamēr vecumā virs 65 g. – pieaugs par 18.3 %
- Darba devējiem visgrūtāk atrast darbiniekus tieši ar augstu kvalifikāciju  
Pieprasījums turpinās augt pēc augstas kvalifikācijas speciālistiem.
- Latvijā 63 % uzņēmēju ir saskārušies ar mazkvalificēta darbaspēka trūkumu, savukārt 74 % problēmas sagādājušas arī augsti kvalificētu profesionāļu atrašana, noskaidrots Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras (LTRK) veiktajā biedru aptaujā.
- Ekonomikas ministrijas (EM) vidēja termiņa politikas plānošanas dokumentā „Nacionālās industriālās politikas pamatnostādnes 2021.– 2027. gadam” izgaismots stratēģiskais risinājums. Rīcības virzienos pirmajā vietā ierindota sadaļa „Cilvēkkapitāls”, kas nozīmē darbaspējas vecuma iedzīvotāju prasmju paaugstināšanu, kā arī pārkvalificēšanu. Tātad – pieaugušo izglītību.
- Aptuveni 50 % darbinieku līdz 2025. gadam būs jāpārkvalificējas. Latvijā tas attiecināms uz apmēram 400 tūkstošiem, bet mērķuzdevumā ir tikai 165 tūkstoši. Tas nozīmē, ka šajā procesā aktīvi jāpiedalās visām ar pieaugušo izglītību saistītajām institūcijām, kā arī darba devējiem.
- Pērn 34–35 % darba devēju iesaistījušies savu darbinieku kvalifikācijas celšanas programmās.

## CILVĒKU LABKLĀJĪBA

- Eksportējošie uzņēmumi, kam ir starptautiskas iespējas un kas ir mūsu nākotne, praktiski visi investē savos darbiniekos un novērtē viņus daudz augstāk nekā pārējie.
- Pieaugušo izglītībā ir jāiesaista 165 tūkstoši cilvēku. „Izglītības sistēma nekad nespēs nodrošināt specifiskas prasmes un iemaņas uzņēmumu līmenī. Izglītības uzdevums ir nodrošināt plašu zināšanu bāzi. Savukārt nozaru uzdevums ir sniegt signālus formālajai izglītībai,” norādīja Ekonomikas ministrijas valsts sekretāra vietnieks R. Aleksejenko.

Klāsons, G., & Spuriņš, U. (Eds.) (2015). Pētījums par prakšu pieejamību un kvalitāti Latvijā. Noslēguma ziņojums. (Study on availability and quality of work placements in Latvia. Final report). Riga: Employers' Confederation of Latvia (LDDK).

### IZMANTOTIE MATERIĀLI

<https://lvportals.lv/norises/330142-tautsaimniecibas-izaugsme-arvien-lielakas-investicijas-cilvekkapitala-2021>

<https://www.makroekonomika.lv/tris-veidu-darbaspeka-trukums-un-viens-ne-trukums>

<https://www.makroekonomika.lv/kur-pazudis-covid-19-izraisitais-bezdarba-kapums>

# VESELĪBA

## 1. SITUĀCIJA

### Atkarību izraisošas vielas



**Vai atkarību izraisošo vielu lietošana ir / nav problēma Latvijā?**

#### SITUĀCIJAS APRAKSTS

Laikā no 2017. līdz 2022. gadam Eiropas Savienības Sociālā fonda un valsts budžeta ietvaros jāīsteno slimību profilakses un veselības veicināšanas pasākumi, tostarp atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatības mazināšanas pasākumi. Galvenās mērķa grupas ir trūcīgie un nelabvēlīgā situācijā esošie cilvēki, bezdarbnieki, cilvēki ar invaliditāti, iedzīvotāji, kas vecāki par 54 gadiem, bērni, visi iedzīvotāji, jo īpaši iedzīvotāji, kas dzīvo ārpus pilsētām, kuru iedzīvotāju blīvums ir mazāks par 50 iedzīvotājiem / km<sup>2</sup>, un citas iedzīvotāju riska grupas. Nacionālās aktivitātes īsteno Veselības ministrija, iesaistot Slimību profilakses un kontroles centru, savukārt vietējās aktivitātes īsteno pašvaldības.

### FAKTI

- 2017. gadā Latvijā bija apmēram 7 100 augsta riska opioīdu lietotāju (5,6 uz 1 000 pieaugušiem iedzīvotājiem) un 2234 augsta riska amfetamīna lietotāju (1,8 uz 1 000 pieaugušiem iedzīvotājiem).
- NMPD (Natliekamā medicīniskā palīdzība) dati liecina, ka 2017. gadā vairāk nekā 3800 zvani bija saistīti ar narkotisko vai psihotropo vielu reibumu vai abstinences stāvokli, kas ir nedaudz vairāk salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem.
- Ārstēšanas dati stacionāros liecina, ka 2017. gadā tika reģistrēti 117 ar nāvi nesaistīti pārdozēšanas gadījumi, kas ir vairāk nekā iepriekšējo trīs gadus.
- Latvijā Nāves cēloņu datubāzē 2017. gadā reģistrēti 22 ar narkotiku pārdozēšanu saistīti nāves gadījumi, lielākā daļa mirušo bija vīrieši. Mirušo vidējais vecums bija aptuveni 37 gadi un pēdējā desmitgadē novērots letālu pārdozēšanas upuru vecuma pieaugums.
- Narkotiku lietošanas profilakse ir viens no četriem pīlāriem Narkotisko un psihotropo vielu un to atkarības izplatības ierobežošanas un kontroles pamatnostādņēs 2011.–2017. gadam, kā arī neatņemama Sabiedrības veselības pamatnostādņu 2014.–2020. gadam sastāvdaļa.
- 2017. gadā Latvijā 2590 pacienti saņēma narkoloģisko ārstēšanu, no kuriem lielākā daļa tika ārstēti ambulatori.
- 2017. gadā primāra opioīdu, galvenokārt heroīna, lietošana joprojām bija galvenais ārstēšanas uzsākšanas iemesls to pacientu vidū, kuri uzsāka ārstēšanos. Kanabinoīdi bija otra visbiežāk norādītā primārā viela, par ko ziņoja aptuveni trīs no desmit pacientiem.
- 2016. gadā novērotā opioīdu pacientu skaita pieaugums specializētajā ārstēšanā netika novērots 2017. gadā. Tomēr ir pazīmes, ka palielinās fentanila lietotāju skaits, kuri saņem ārstēšanu.
- OST ģeogrāfiskā paplašināšanās un izmaiņas tiesiskajā regulējumā veicināja OST klientu skaita ievērojamu palielināšanos laika posmā no 2006. līdz 2017. gadam, lai gan OST aptvere Latvijā joprojām ir viena no zemākajām ES. 2017. gadā OST saņēma 700 pacienti, galvenokārt ārstēšanu ar metadonu.



- Kopš 2006. gada opioīdu aizstājējterapijas (ārstēšanās no narkotikām) klientu skaits ir audzis līdz 669 klientiem 2017. gadā.3 Pieņemot, ka Latvijā 2017. gadā bija 7100 opioīdu4 lietotāju, terapija aptver aptuveni 9 %, kas ir zema aptvere. Lai panāktu no opioīdiem atkarīgo personu ārstēšanu, kā arī infekcijas slimību samazināšanos, kas saistīta ar narkotiku injicēšanu, būtu svarīgi turpināt jaunu opioīdu aizstājējterapijas kabinetu atvēršanu. Ņemot vērā minēto, nākamajā plānošanas periodā ir jāieklej pasākumi, kas vērsti uz opioīdu aizstājējterapijas paplašināšanu.

## IZMANTOTIE MATERIĀLI

<https://www.spkc.gov.lv/lv/latvijas-veselibas-aprupes-statistikas-gadagramata>

<https://www.rigaslaiks.lv/zurnals/narkomanija-latvija-15153>

<http://www.lasamed.lv/lv/atkariba-no-narkotikam/>

*Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centrs (2019), Latvija, Valsts ziņojums par narkotikām 2019, Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centrs.*

<https://www.spkc.gov.lv/lv/media/15536/download>

## 2. SITUĀCIJA

### Aptaukošanās



#### Aptaukošanās ir / nav problēma Latvijā

##### SITUĀCIJAS APRAKSTS

Pasaulē ekonomikas izaugsmei un labklājības pieaugumam ir arī negatīvie aspekti. Viens no tiem ir iedzīvotāju ķermeņa masas palielināšanās jeb aptaukošanās, par kuru pēdējos gados trauksmi ceļ dažādu nozaru medicīnas profesionāļi, jo aptaukošanās nav tikai vizuālas izmaiņas – tai ir ļoti nopietna ietekme uz visa organisma kopējo veselības stāvokli.

Aptaukošanās ir organisma enerģētiskā balansa traucējumu sekas, kad ar ēdienu uzņemtā enerģija pārsniedz organisma enerģētisko patēriņu. Liekās kalorijas tiek izmantotas tauku sintēzei, kas uzkrājas organismā, it īpaši zemādā un ap iekšējiem orgāniem. Vīriešiem taukaudi vairāk veidojas ķermeņa augšdaļā un uz vēdera, sievietēm – uz vēdera un gūžām. Gandrīz katrs cilvēks ekonomiski attīstītajās zemēs uzņem nedaudz vairāk enerģijas, nekā nepieciešams. Tomēr veselam cilvēkam vielmairā to patērē. Ja organisms nespēj vielmairu intensificēt, tad rodas aptaukošanās. Nereti aptaukošanās iemesls ir arī iedzimtības faktors. Normāls ķermeņa masas indekss ir 39,5 % iedzīvotāju, bet pārējo iedzīvotāju masas indekss neatbilst normai, liecina Slimību profilakses un kontroles centra (SPKC) Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums par 2018. gadu.

## FAKTI

- Lieka ķermeņa masa ir 34,6 % iedzīvotāju, aptaukošanās – 24,1 %, bet nepietiekams svars ir 1,8 % iedzīvotāju.
- SPKC dati liecina, ka aptaukošanās vairāk raksturīga sievietēm, bet liekais svars – vīriešiem. Aptaukošanās vērojama 19,5 % vīriešu, kā arī 28,3 % sieviešu, bet liekais svars ir 39 % vīriešu un 30,7 % sieviešu. Tikmēr nepietiekams svars konstatēts 1,5 % vīriešu un 2 % sieviešu.
- Normāls ķermeņa masas indekss visbiežāk raksturīgs jauniem cilvēkiem vecumā no 15 līdz 34 gadiem.
- Tāpat vērojams, ka, palielinoties iedzīvotāju vecumam, biežāk vērojams arī liekais svars un aptaukošanās. Nepietiekams svars visbiežāk redzams iedzīvotājiem vecumā no 15 līdz 24 gadiem.
- Kaut arī apmēram 60 % iedzīvotāju ķermeņa masas indekss neatbilst normai, 54,8 % iedzīvotāju savu svaru uzskata par normālu. Lieko svaru saskata 38,8 % iedzīvotāju, bet kā nepietiekamu savu svaru vērtē 4,3 % iedzīvotāju. Vīrieši retāk nekā sievietes uzskata, ka viņiem ir liekais svars, proti, tā domā 29,3 % vīriešu un 47,5 % sieviešu.
- Daļai jeb 35,2 % iedzīvotāju ar lieko ķermeņa masu vai aptaukošanos pēdējā gada laikā kāds ieteicis samazināt svaru. 20,3 % aptaujāto to ieteicis ārsts, 18,3 % – ģimenes loceklis, bet vēl 8,4 % samazināt svaru ieteikuši arī citi cilvēki. Samazināt svaru ieteikuši arī ārsta palīgi, medicīnas māsas, zobārsti, kā arī citi veselības aprūpes darbinieki.

## IZMANTOTIE MATERIĀLI

<https://manaaptieka.lv/aptaukosanas-strauji-progresejosa-globala-sabiedribas-problema/>

<https://www.la.lv/kad-tuklums-klust-par-slimibu>

<https://www.kristinepodvinska.lv/blogs/uzturs/aptaukosanas>

<https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/veseliba/petijums-gandriz-60-latvijas-iedzivotaju-ir-liekais-svars-vai-aptaukosanas.a323435/>

<https://www.doctus.lv/raksts/medicina-un-farmacija/kliniska-prakse/liekas-kermenmasas-un-aptaukosanas-problema-latvijas-skoleniem-761/>

<https://skaties.lv/zinas/latvija/sabiedriba/bernu-lieka-svara-problemas-latvija-arvien-biezak-sastopami-ekstremi-aptaukosanas-piemeri/>

<https://www.la.lv/aprekinats-2025-gada-50-pasaules-iedzivotaju-bus-aptaukojusies>

<https://www.delfi.lv/calis/veseliba/veseli-un-laimigi/liekais-svars-ko-darit-un-ko-ne-lai-no-ta-atbrivotos.d?id=48368457&page=1>

<https://jauns.lv/raksts/par-veselibu/241851-latvija-no-lieka-svara-raditam-problemam-cies-aizvien-vairak-cilveku>

<https://medicine.lv/raksti/aptaukosanas-klust-par-arvien-aktualaku-vispasaules-problemu-1758850>

## 3. SITUĀCIJA

### Ģenētiski modificēti organismi



#### Vai ģenētiski modificētu organismu pārtika un tās audzēšanas sekas ir / nav risinājums pārtikas produktu trūkuma mazināšanai pasaulē?

##### SITUĀCIJAS APRAKSTS

Iedzīvotāju skaita pieaugums ir pārtikas pieprasījuma virzītājspēks nākotnē. Tomēr jāņem vērā, ka strauji pieaug arī patēriņš uz vienu iedzīvotāju. Vislielākais bada risks ir konfliktu, ekonomisko krīžu un klimata pārmaiņu skartajās valstīs. Ir nevienmērīga pārtikas izplatīšana, piegāde pasaulē.

GMO pārtika ir ienākusi arī Eiropas Savienības (ES) valstīs, un tiek izstrādāti noteikumi tās tirdzniecībai un audzēšanai arī Latvijā. Pašlaik domas dalās – vieni apgalvo, ka šī pārtika ir nekaitīga un atrisinās dažādas problēmas – pārtika kļūs lētāka, tās būs vairāk, ka GMO ir nākotne, ka tas ir progress. Bet ir arī pretēji viedokļi, proti, GMO ir bīstami cilvēka veselībai un arī videi, jo par tiem ir nepietiekoši daudz pētījumu, turklāt tie tiek veikti ražotāju interesēs.

ES ĢM (Ģenētiski modificētas) pārtikas aprites, riska novērtēšanas, marķēšanas, kontroles, izsekojamības, kā arī sabiedrības informēšanas prasības ir stingrākās pasaulē. Eiropas Komisija (EK) veselības un vides aizsardzību uzskata par prioritāti un cenšas nodrošināt, lai ĢM pārtika būtu atļauta tikai tad, ja tai nav kaitīgas ietekmes uz cilvēku un dzīvnieku veselību vai vidi.

Vēzis, neauglība, alerģijas un citas slimības pēdējos gados ir kļuvušas traģiski izplatītas visā pasaulē, un daudzi eksperti to attiecina uz ģenētiski modificētiem pārtikas produktiem. (piem. zinātnieka Seralini pētījumi ar žurkām). Krustojums – tradicionālu un modificētu augu nejauša krustošana – apdraud dabā sastopamo sugu bioloģisko daudzveidību.

Pasaulē galvenokārt tiek audzēti ĢM kultūraugi – soja, kukurūza, rapsis, kokvilna, kas sastāda 99 % no visām ĢM kultūraugu platībām, nedaudz tiek audzēti arī ķirbji, papaija, lucerna, kartupeļi, cukurbietes, kabači un baklažāni.

Latvija būs brīva no GMO vai varbūt tieši otrādi, tie būs jāaudzē, lai varētu konkurēt ar Eiropas zemniekiem, kā arī GMO varētu mazināt nepieciešamību pēc agroķīmikālijām, kas arī atstāj negatīvu ietekmi? Iespējams, ka nabadzīgo valstu problēma pasaulē – bads – nav pārtikas trūkuma izraisīts, bet gan naudas trūkuma izraisīts, jo cilvēkiem trūkst naudas, lai iegādātos pārtiku.

### FAKTI

- Katru gadu ES tiek radīti 88 miljoni tonnu pārtikas atkritumu (20 % no kopējās saražotās pārtikas)
- Apmēram 112 miljonus ES pilsoņus apdraud nabadzība vai sociālā atstumtība, un vairāk nekā 40 miljoni cilvēku katru otro dienu nevar atļauties labas kvalitātes maltīti. (*Eurostat*)
- Sojas produkti ietilpst 60 % pārtikas preču (margarīnā, majonēzē, zīdaiņu pārtikā, maizes uzlabotājos, kakao dzērienos u.c.)
- Pašlaik lauksaimnieciskajā ražošanā plaši tiek izmantoti pirmās paaudzes ĢM kultūraugi. Tie ir ģenētiski modificēti, lai panāktu to izturību pret noteiktiem kaitēkļiem, herbicīdiem, augu vīrusiem vai mikroskopisko sēņu izraisītajām slimībām un līdz ar to arī palielinātu ražīgumu un veidotu efektīvākas ražošanas tehnoloģijas.

## VESELĪBA

- ĢM produktu iespējamais risks vienmēr tiek vērtēts salīdzinājumā ar to konvencionālajiem līdziniekiem. Galvenie izvērtējamie riska faktori cilvēku veselībai atbilstoši ES normatīviem ir:
  - 1) jaunu alergēnu vai toksisku vielu parādīšanās pārtikā;
  - 2) antibiotiku rezistences gēnu izplatīšanās cilvēka mikroflorā;
  - 3) nelabvēlīga iedarbība uz imūnās pretestības spējām;
  - 4) cilvēkam bīstamu vīrusu pastiprināta uzkrāšanās un pārnēsāšana ĢM dzīvnieku organismā.
- Herbicīdu izmantošana transgēnu kultūru audzēšanā laika gaitā izraisīja mikroorganismu rašanos super nezālēs, kas izturīgas pret glifosfātu. Tā rezultātā laukos izmantoto pesticīdu daudzums ir ievērojami palielinājies.
- Kaitēkļi arī zina, kā pielāgoties modificētām kultūrām. Tā rezultātā stādījumu apstrādei ir vajadzīgas stiprākas un efektīvākas indes. Teritorijās, kur iepriekš tika audzēti ģenētiski modificēti augi, citas šķirnes nevar augt, jo bagātīgā pesticīdu lietošana ilgstoši saindē augsni.
- Pētījumi vēl droši neparāda, kā ģenētiski modificēta pārtika ietekmēs cilvēku veselību.
- ĢM pārtikas aprites prasības nosaka ES regulas un direktīvas. Pirms ĢM pārtika nokļūst līdz patērētāja galdam, tā tiek pakļauta stingrām pārbaudēm pēc starptautisko institūciju noteiktajām prasībām.

### IZMANTOTIE MATERIĀLI

[https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/food-farming-fisheries/farming/documents/market-brief-food-challenges-sep2019\\_en.pdf](https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/food-farming-fisheries/farming/documents/market-brief-food-challenges-sep2019_en.pdf)

<https://www.diena.lv/raksts/pasaule/cits/pirmo-reizi-saja-gadsimta-pieaudzis-badacieteju-skaits-14180677>

[https://29september.eurofoodbank.org/wp-content/uploads/2020/09/Infographics\\_LV.pdf](https://29september.eurofoodbank.org/wp-content/uploads/2020/09/Infographics_LV.pdf)

<http://www.horeca.lv/zinas/genetiski-modificeta-partika-izraisa-nopietnus-veselibas>

# VIDE

## 1. SITUĀCIJA

### Elektroautomobiļu ieviešana aprītē



**Autotransporta lietotāji var / nevar  
tik īsā laikā pāriet uz elektroautomobiļu  
izmantošanu? Vai to ražošana ir/ nav „zaļa”?**

#### SITUĀCIJAS APRAKSTS

Pāreja uz elektriskajiem auto jāveic ne tikai, lai kļūtu videi draudzīgāki. Ekonomikas ministrs Jānis Vitenbergs norādījis, ka bez tiem nevarēs sasniegt Eiropas Komisijas izvirzītos mērķus transporta enerģētikā. (7.07.21.) „Latvija ir diezgan kūtra šo mērķu sasniegšanā. Tas draud jau tuvākajā laikā pie sarunām ar Eiropas Komisiju, ka varētu būt kādas soda sankcijas pret mums kā valsti. Tādēļ ir svarīgi, ka šis virziens – elektromobiļi – attīstās un šis parks pieaug.”

Redzam, ka katru gadu šis lēciens ir gana straujš, bet mēs atpaliekam no citām Eiropas Savienības valstīm.” Stāsts par elektromobiļu ēras sākumu Latvijā atklāj, ka dzīvot zaļi nozīmē ne tikai saudzēt vidi, bet arī dārgi par to maksāt. Elektromobiļi kaut cik atmaksātos, ja tos arī ikdienā regulāri lietotu. Valsts solījumi par uzlādes staciju tīkla attīstību ļauj cerēt, ka drīzumā tādas mašīnas redzēsīm biežāk. Diemžēl atbalsts elektroauto iegādei paredzēts tikai privātpersonām un valsts struktūrām, norāda Latvijas Auto asociācijas vadītājs Andris Kulbergs.

## VIDE

No Latvijā pašlaik reģistrētajiem zemu emisiju auto tikai desmitā daļa ir privātpersonu īpašumā, pārējie ir tieši uzņēmumu autoparkos. Cenu krituma virzītāji būs uzņēmumi, turīgākie iedzīvotāji, koplietošanas automašīnas un taksometri, ir pārliecināts SIXT vadītājs. Parēķinot kopējās automašīnas ekspluatācijas un degvielas izmaksas, tad jau tagad dažu elektroautomobiļu izmantošana ir lētāka. Bet pēc dažiem gadiem elektroautomobiļi būs lētāki arī autosalonos, jo strauji ir samazinājušās cenas litija jonu akumulatoriem, kas ir viena no galvenajām šo auto sastāvdaļām. Tomēr UNCTAD ziņojumā teikts, ka gaidāmais uzlādējamo izejvielu ieguves uzplaukums rada vides un sociālās problēmas, kas steidzami jārisina. Lai gan lielākā daļa patērētāju dzīvo rūpnieciski attīstītajās valstīs, liela daļa izejvielu ir koncentrēta dažās jaunattīstības valstīs. Vairāk nekā puse pasaules litija resursu atrodas zem sājajām platībām Andu reģionos Argentīnā, Bolīvijā un Čīlē, kur vietējiem kvinojas lauksaimniekiem un lamu ganītājiem tagad jākonkurē ar ogļračiem par ūdeni vienā no pasaules sausākajiem reģioniem. Problēma ir arī pārstrāde.

### FAKTI

- Eiropas Komisijas jaunais plāns cīņai ar klimata pārmaiņām ir ļoti ambiciozs. Piemēram, tas paredz līdz 2035. gadam aizliegt tādu automašīnu tirdzniecību, ko darbina ar benzīnu un dīzeļdegvielu, līdz 2030. gadam 40 % no patērētās enerģijas ir jānāk no atjaunojamiem resursiem, bet līdz 2035. gadam Eiropas Savienībai jācenšas sasniegt klimatneitralitāte zemes izmantošanā, mežsaimniecībā un lauksaimniecībā.
- Sekojot Lietuvas, Igaunijas un citu ES valstu piemēram, VARAM Emisijas kvotu izsolīšanas instrumenta ietvaros no 2022. gada plāno 4500 eiro atbalstu jauno elektromobiļu iegādei un 2250 eiro lietotu elektroauto un tā saucamo spraudņa hibrīdauto iegādei.
- 2019. gadā Latvijā pirmoreiz reģistrēto automašīnu skaits, kurām bija 11 vai vairāk gadu veidoja 48,5 %. Auto vidējais vecums Latvijā ir 13,9 gadi, savukārt Eiropā 10,8 gadi.
- Dīzeļdegvielas dzinēju veids ar katru gadu Latvijā pieaug.
- EK vēlas 15 reizes palielināt elektroauto skaitu ES līdz 2030. gadam.
- Eiropas Savienība (ES) ir nospraudusi mērķi kļūt par vienu no vadošajiem litija jonu akumulatoru ražotājiem pasaulē.



- Latvijas uzņēmumi aktīvi veido jaunas elektroauto uzlādes stacijas. 51 pieslēguma punktu izveidojusi akciju sabiedrība „Latvenergo”. Līdz 2021. gada beigām plānots atklāt vēl 30 uzlādes stacijas.
- Litija ieguvei nepieciešams milzīgs daudzums gruntsūdeņu, lai izsūknētu sāļjumus no urbtajām akām, un daži aprēķini liecina, ka vienas tonnas litija ražošanai ir nepieciešami gandrīz 2 miljoni litru ūdens.
- Čīles *Salar de Atacama* salā litijs un citas ieguves darbības patērēja 65 % ūdens, izraisot gruntsūdeņu noplicināšanu, augsnes piesārņojumu un citus vides degradācijas veidus, liekot vietējām kopienām pamest senču apmetnes.
- Kobalts ir atrodams milzīgos daudzumos Kongo Demokrātiskajā Republikā un Āfrikas centrālajā daļā, kur to no zemes iegūst ar rokām, izmantojot bērnu darbu, bez aizsardzības līdzekļiem. Ķīnai pieder astoņas no 14 lielākajām kobalta raktuvēm Kongo DR, un tās veido apmēram pusi no valsts produkcijas.
- VARAM rosina subsidēt jaunu elektroauto iegādi iedzīvotājiem 4500 eiro apmērā, izpildot auto cenas un nobraukuma prasības – jānobrauc vismaz 15 000 km gadā.
- Ar mērķi novērst vecu un videi nedraudzīgu vieglo automašīnu reģistrēšanu Latvijā no 2021. gada 1. janvāra plānots ieviest vieglo automobiļu reģistrācijas nodokli.
- Starptautiskās enerģētikas aģentūras Ziņojumā teikts, ka nelabvēlīgo ietekmi uz vidi varētu mazināt, vairāk ieguldot ilgtspējīgās ieguves metodēs un tehnoloģijās, kas var efektīvāk pārstrādāt izlietotās litija jonu baterijās esošās izejvielas.

## IZMANTOTIE MATERIĀLI

<https://lvportals.lv/norises/291229-elektromobilu-prieksrocibas-un-trukumi-2017>

<https://lvportals.lv/norises/291402-elektromobili-risinajums-apkartejas-vides-uzlabosana-2017>

<https://uzladets.lv/elektromobilu-miti-cik-tiri-patiesiba-ir-elektromobili/>

<https://uzladets.lv/ek-ierosina-iekssdedzes-automasinu-aizliegsanu/>

<https://www.elektrum.lv/lv/majai/energoefektivitate/aktualitates/sogad-planojam-divkarsot-uzlades-vietu-skaitu>

<https://www.lsm.lv/raksts/zinas/zinu-analize/dargajiem-elektromobiliem-latvija-nakas-stavet-dika.a249704/>

<https://www.lsm.lv/raksts/zinas/arzemes/ko-nesis-jaunais-es-plans-cinai-ar-klimata-parmainam-intervija-ar-eiropas-politikas-ekspertu.a413076/>

## VIDE

<https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/latvenergo-izveidojiss-51-no-80-lidz-gada-beigam-planotajam-elektroauto-uzlades-stacijam.a411942/>

<https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/es-teme-klut-par-otru-lielako-litija-jonu-akumulatoru-razotaju-pasaule-aiz-kinas.a397891/>

<https://lv.peopleperproject.com/posts/27768-commercial-lithium-production-and-mining-of-lithium>

<https://unctad.org/news/developing-countries-pay-environmental-cost-electric-car-batteries>

<https://www.lsm.lv/temas/elektromobiliji/>

<https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/plano-atbalstu-elektroauto-iegadei-norada-uz-piedavajuma-trukumu-uznemumiem.a406737/>

<https://www.downtoearth.org.in/blog/pollution/lithium-extraction-should-be-sustainable-68988>

<https://www.bbc.com/future/article/20201124-how-geothermal-lithium-could-revolutionise-green-energy>

<https://www.salon.com/2019/06/17/lithium-mining-for-green-electric-cars-is-leaving-a-stain-on-the-planet/>

<https://www.citadele.lv/blog/article/elektroauto>

<https://www.seb.lv/info/auto/benzins-dizelis-vai-elektroauto-kurs-ir-izdevigaks>

<https://www.seb.lv/info/auto/miti-par-elektromobiliem-parastas-automasinas-ir-daudz-letakas>

<https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/rosina-iedzivotajiem-segt-elektroauto-izmaksas-lidz-4500-eiro.a417292/>

<https://www.db.lv/zinas/no-nakama-gada-ieviesis-vieglo-automasinu-registracijas-nodokli-498992>

<https://www.db.lv/zinas/latvijas-autoparks-vismaz-11-gadus-seni-dizelauto-499054>

<https://www.autodna.lv/blog/auto-videjais-vecums-latvija/>

## 2. SITUĀCIJA

Lauku miglošana  
un vides veselība

**Vai konvenciālais lauksaimnieks ir / nav ilgtspējīgi domājošs, izmantojot pesticīdus? Cik pamatoti un ētiski pieprasīt atteikšanos no augu miglošanas, nerēķinoties ar to, ka lauksaimniekam tas var maksāt ražas zudumus, kā arī celt produkta cenu tirgū?**

## SITUĀCIJAS APRAKSTS

Ražas zudumus var radīt nezāles, kaitēkļi un dažādi patogēni, piemēram, sēnes, vīrusi un baktērijas. Rapsis ir viena no visvairāk ar augu aizsardzības līdzekļiem apstrādātajām kultūrām. Rapša audzēšanā vairāk nekā citām kultūrām tiek izmantoti insekticīdi.

Valsts augu aizsardzības dienests (VAAD) ir lielzemnieku pusē un skaidro – ja pesticīdu atļauts tirgot Latvijā, tas atzīts par nekaitīgu, un, tā kā lauksaimnieki ir parakstījušies, ka ievēros drošības prasības, viņi tās arī ievēro. Tiek skaidrots, ka fungicīdi jeb slimību apkarošanas indes un herbicīdi jeb nezāļu iznīcinātāji dzīvībai dabai nav kaitīgi, insekticīdi jeb kukaiņu indes varētu būt kaitīgi bitēm, tāpēc tos drīkst lietot pēc saulrieta.

Gandrīz katrā kultūrā ir kāds neuzveicams kukainis, ko bez augu aizsardzības līdzekļa nebūtu iespējams apkarot. Bez graudiem jau lauks nepaliktu, bet raža un ieņēmumi būtu mazāki nekā līdz šim. Rezultātā – vietējie zemnieki zaudētu konkurētspēju, un viņiem var rasties problēmas segt ilgtermiņa saistības pret kreditoriem.

## VIDE

Katrs litrs šo vielu maksā milzīgas summas, lietojot tās nepareizi, saimnieks pats sev nodara finansiālus zaudējumus un nespēj veiksmīgi turpināt darbību. Tomēr jāņem vērā, ka tikai dažas sugas no visiem kukaiņiem skaitās kaitēkļi, bet indē visus, arī derīgos un nekaitīgos, un kaitīgās vielas var nonākt arī cilvēka organismā. Vienu kilometru ap apdzīvotām lauku mājām augu aizsardzības pesticīdus nedrīkstētu lietot. Šāda ideja nonākusi Saeimā, radot trauksmi zemnieku organizācijās. Lielākā ražojošo zemnieku organizācija – Zemnieku saeima – pauž viedokli, ka fungicīdu lietošana dienas laikā ir atļauta, taču zemniekiem jāapzinās iespējamais nodarījums bitēm.

Ja ar fungicīdu apsmidzinātā bite nokļūst stropā, sekas ir tādas, ka tā var novājināt saimi un vēlāk medū var konstatēt atliekvielas. Apsveicami, ja lauksaimnieki izglītojas, pāriet uz precīzajām tehnoloģijām, ir apzinīgi. Tomēr tiek iebilsts, ka lauksaimniecības sektors nepāries uz darbu nakts stundās, jo par darbu naktīs darbiniekam jāmaksā vairāk nekā dienā, kā arī iegādāties ķīmiju un to izsmidzināt ir lētāk, nekā visus laukus monitorēt.

Latvijas iedzīvotāju maksātspēja neļauj iegādāties tikai bioloģiski audzētu pārtiku, 25.06.21. intervijā sacīja biedrības „Zemnieku saeima” valdes priekšsēdētāja vietniece Maira Dzelzkalēja-Burmistre. „Mēs kā sabiedrība neesam gatavi maksāt par pārtiku 30–40 % lielāku cenu un iegādāties tikai bioloģiski audzētu pārtiku.” Iespējams, ka nabadzīgo valstu problēma pasaulē – bads – nav pārtikas trūkuma izraisīts, bet gan naudas trūkuma izraisīts, jo cilvēkiem trūkst naudas, lai iegādātos pārtiku. Latvijas iedzīvotāju maksātspēja neļauj iegādāties tikai bioloģiski audzētu pārtiku, 25.06.21. intervijā sacīja biedrības „Zemnieku saeima” valdes priekšsēdētāja vietniece Maira Dzelzkalēja-Burmistre. „Mēs kā sabiedrība neesam gatavi maksāt par pārtiku 30–40 % lielāku cenu un iegādāties tikai bioloģiski audzētu pārtiku.”

## FAKTI

- Pēc Eiropas Komisijas datiem, ik gadus apputeksnētāji – medus bite un savvaļas apputeksnētāji – Eiropas lauksaimniecības sektoram atnes 22 miljardus eiro vērtu pienesumu. 80 % kultūraugu un savvaļas augu apputeksnē tieši medus un savvaļas apputeksnētāji. Bez apputeksnēšanas radikāli var samazināties 87 pasaules vadošo kultūru – ogu, ābolu, bumbieru, gurķu, kakao, piparu, tomātu, sīpolu un kāpostu – ražība.
- VAAD apliecina, ka 2017. gadā Latvijā uz vienu lauksaimniecības zemes ha pārdoti 0,77 kg pesticīdu, apjoms palielinājies. Klimata dēļ Latvijā pesticīdus gan lieto nepilnas trīs reizes mazāk nekā vidēji Eiropas Savienībā un sešreiz mazāk nekā Beļģijā vai Nīderlandē. (*Eurostat*)
- Par neatbilstošu augu aizsardzības līdzekļu lietošanu jāziņo VAAD, kuri var uzlikt naudas sodu, paralēli tas sniedz informāciju Lauku atbalsta dienestam, kas pārkāpējam noņem platībmaksājumus, līdz ar to zaudējumu apjoms var būtiski pieaugt.
- MK noteikumu Nr.950 „Augu aizsardzības līdzekļu lietošanas noteikumi” 18. punkts paredz, ka apsmidzināt laukus drīkst tikai tad, ja vēja ātrums nepārsniedz 4 metrus sekundē; ja smidzinātājs ir aprīkots ar rūpnieciski komplektētām palīgierīcēm, nodrošinot smidzinājuma nokļūšanu tikai uz paredzētās apstrādājamās virsmas.
- Centrālās statistikas pārvaldes dati rāda, ka nedaudz vairāk par ziemas rapšiem tiek migloti ziemas kvieši. Tie Latvijā tiek audzēti aptuveni trīsreiz lielākā platībā nekā ziemas rapsis.
- Normatīvajos aktos nav noteikti ierobežojumi, kādā attālumā no dzīvojamās mājas, ganībām, sakņu dārziņa u.tml. drīkst apstrādāt laukus ar augu aizsardzības līdzekļiem.
- Brīdināšana ir obligāta, ja plānots lietot augu aizsardzības līdzekļus, uz kuru marķējuma ir norāde „Toksisks bitēm” vai ķīmiskās vielas iedarbības raksturojums R57.
- Atļaujas piešķiršanas (reģistrācijas) process jauna augu aizsardzības līdzekļa reģistrācijai ir apzināti stingrs, un paiet aptuveni desmit gadu, līdz jaunais produkts ir pieejams audzētājiem.
- Pētījumos atsevišķas fungicīdu darbīgās vielas atzītas par ļoti toksiskām ūdens organismiem, tādām, kas kairina ādu vai atstāj cita veida ietekmi. (J. Simanovskas apkopojums)

## VIDE

### IZMANTOTIE MATERIĀLI

<https://jauns.lv/komentari/maja-un-darzs/390494-par-latvijas-laukiem-klajas-naves-migla>

<https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/miglosanas-ierobejojumi-biede-dalu-lauksaimnieku.a381782/>

<https://lvportals.lv/skaidrojumi/271695-augu-miglosana-vai-par-to-jainforme-kaimins-2015>

<https://rebaltica.lv/2020/05/14139/>

<https://www.zemeunvalsts.lv/par-bitem-laukiem-un-kimiju>

<https://lr1.lsm.lv/lv/raksts/eiro-fokusa/lai-glabtu-eiropas-bites-jasamazina-pesticidu-lietosana.a125354/>

[http://new.llkc.lv/sites/default/files/baskik\\_p/pielikumi/6\\_nodala\\_augu\\_aizsardzibas\\_info\\_projekts\\_lv.pdf](http://new.llkc.lv/sites/default/files/baskik_p/pielikumi/6_nodala_augu_aizsardzibas_info_projekts_lv.pdf)

<https://www.la.lv/apmiglo-rapsus-un-bites>

**3. SITUĀCIJA**

## Plastmasas iepakojuma radītās problēmas



**Plastmasas iepakojuma apmērus ir / nav iespējams samazināt, ievērojot pašreizējās situācijas attīstību.**

**Kā atrast kompromisu starp augošajām higiēnas prasībām tirdzniecībā, pircēju ērtībām, ieradumiem un plastmasas atkritumu palielināšanos?**

**SITUĀCIJAS APRAKSTS**

Pirms 100 gadiem attīstoties ķīmijas nozarei, uzņēmumi ar sajūsmu uztvēra jaunās iespējas, taču nedomāja par ražošanas atkritumiem, jo neapzinājās problemātiskās sekas. Arī mūsdienās, radot jaunus plastmasas veidus un polimēru materiālus, nozare pozitīvi novērtē iespējas, ko tie sniedz: ļauj pagarināt produkta izmantošanas laiku vai dažādot noietu tirgu. Tomēr pēc laika redzam sekas – šie produkti pārvēršas par atkritumiem, kurus nemākam apsaimniekot. Kad tika radīta plastmasa, neviens neparedzēja, ka ūdenī, zivīs un cilvēku organismā nonāks mikroplastmasa.

Cīņa pret plastmasu sākās pirms dažiem gadiem ar aizliegumu veikalos saņemt maisiņus bez maksas. VVD ir secinājis: lai gan Latvijā pēdējo četru gadu laikā plastmasas maisiņu patēriņš ir samazinājies, tomēr 2019. gadā netika sasniegts iepriekš izvirzītais mērķis – gada patēriņa līmenis nepārsniedz 90 vieglās plastmasas maisiņu uz vienu cilvēku. Šobrīd tie ir 283 maisiņi.

## VIDE

Lielu daļu iepakojuma veido PET un plastmasas iepakojums. Saeimai, pieņemot grozījumus iepakojuma likumā un nosakot dzērienu iepakojuma depoziņa sistēma ieviešanas termiņu – 2022. gada 1. februāri –, kā arī nosacījumus, ir izdevies spert lielu soli uz priekšu.

2020. gada 12. augustā notika Pasaules Iepakojuma Organizācijas (PIO) – World Packaging Organisation – rīkotais 1. globālais iepakojuma vebinārs COVID-19 ietekme uz iepakojuma nozari. Saistībā ar ārkārtējās situācijas noteikumiem pārtikas tirgotājiem jāiefasē arī iepriekš neiekotā pārtika, kas pirms lietošanas uzturā nav jāmazgā vai termiski jāapstrādā. Lai arī noteikumi grozīti drošības dēļ, tas, iespējams, būs arī solis atpakaļ jau ilgus gadus notiekošajā globālajā cīņā ar preču lieko iepakojumu un plastmasas maisiņu izmantošanu. Vērojams, ka patērētāju iepirkšanās paradumi un tendences ir mainījušies. Lielākā daļa pirkumu notiek tiešsaistē: līdz ar to iepakojumam ir cita loma.

### FAKTI

- 61 % no plastmasas atkritumiem sastāda iepakojums (dati *Plastics Europe* 2019. g. dokumentā).
- Plastmasas maisiņu patēriņš 2016.–2020. g. samazinājies par 25 %, bet tas nav pietiekami, lai sasniegtu ES uzstādītos mērķus.
- No 2025. gada plānots vieglās plastmasas maisiņus aizstāt ar iepakojumu no papīra un kartona vai citu dabisko šķiedru un bioplastmasas izejmateriāliem. (MK Iepakojuma likums)
- Likumprojekta anotācijā tika prognozēts, ka depoziņa sistēmā iekļauto dzērienu iepakojums būs 23 000 tonnu gadā, kas ir aptuveni 8–10 % no kopējā iepakojuma masas (255 000 tonnu gadā). Tas nav daudz.
- Vīrusa izplatības novēršanā iepakojumam ir svarīga nozīme. Covid-19 ietekmē vairākās valstīs atviegloti plastmasas iepakojuma lietošanas ierobežojumi, par prioritāro izvirzot cilvēku dzīvības glābšanu un veselības aizsardzību, samazinot prasības vides aizsardzībai.
- Plastmasas iepakojumam ir viszemākā pašizmaksa, un tam ir sava niša kopējā klāstā. Plastmasas iepakojums paliks apritē, taču nopietnāk jāpievēršas izlietotā iepakojuma pārstrādei, kā arī cilvēku ieradumu maiņai, veicinot iepakojuma šķirošanu.



- Videi draudzīgs iepakojums ir pieejams Latvijā, taču tas ir ierobežotā apjomā, īpaši krīzes situācijā. Turklāt būtiska ir arī iepakojuma cena, kas rezultējas produkta cenā. Bet iedzīvotāju pirktpēja ir zemāka.
- Ne visus plastmasas veidus vāc ar dalītās vākšanas konteineru starpniecību no iedzīvotājiem. Latvijā apsaimniekotāji no iedzīvotājiem plaši vāc PET iepakojumu, kā arī lielākā daļa apsaimniekotāju pieņem arī HDPE un LDPE iepakojumu.
- Lai arī vairums iedzīvotāju plastmasas iepakojuma šķirošanā paļaujas uz apzīmējumiem, kas redzami uz iepakojuma, Latvijā preču marķējums nenorāda to, vai iepakojums ir pārstrādājams. Tirdzniecībā pieejamo polimēru daudzums ir mērāms tūkstošos, taču pārstrādājami ir tikai daži no tiem.
- Zero waste piekritēji dod priekšroku produktiem, kas iegādājami bez iepakojuma, kā arī ikdienā cenšas samazināt cilvēka radīto ietekmi uz apkārtējo vidi.

## IZMANTOTIE MATERIĀLI

<http://www.packaging.lv/2020/08/covid-19-ietekme-uz-iepakojuma-nozari-kadas-ir-realas-atzinas-un-kas-ir-tikai-pandemija/>

<https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/katra-bulcina-sava-maisina-covid-19-del-vairak-lieka-iepakojuma-un-atkritumu.a356058/>

<http://www.zalajosta.lv/lv/skiro-plastmasas-iepakojuma-atkritumus-pareizi>

<https://www.zaaol.lv/lv/zinas/ka-atskirt-parstradajamu-plastmasas-iepakojumu-no-neparstradajama>

<https://www.ecobaltivide.lv/blog/ka-zala-domasana-un-atkritumu-skirosana-var-uzlabot-tavu-ikdienu/>

<https://www.varam.gov.lv/lv/plastmasas-iepakojums>

<https://lvportals.lv/skaidrojumi/328736-jauns-likums-vienreizlietojamo-plastmasas-izstradajumu-ai-zliegumam-saeima-sonedel-2021>

<https://likumi.lv/ta/id/57207-iepakojuma-likums>

<https://www.petbaltija.lv/lv/noderiga-informacija/parstrades-process/>

[https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/RW20\\_04/RW\\_Plastic\\_waste\\_LV.pdf](https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/RW20_04/RW_Plastic_waste_LV.pdf)

<https://lvportals.lv/viedokli/320032-tiesibas-dzivot-tira-vide-2020>

# CILVĒKTIESĪBAS

## 1. SITUĀCIJA

### Izglītība bērniem un jauniešiem ar speciālām vajadzībām



**Vai bērniem un jauniešiem ar speciālām vajadzībām ir iespēja / nav iespēja saņemt to, vajadzībām un interesēm atbilstošu izglītību?**

#### SITUĀCIJAS APRAKSTS

Bērnu tiesību aizsardzības likumā teikts, ka ikvienam ir tiesības bez jebkādas diskriminācijas saņemt viņa spējām un vajadzībām atbilstošu izglītību, kā arī atbalstu, kas veicina pēc iespējas pilnvērtīgāku personības attīstību, sociālo iekļaušanos, un ir nodrošināta iespēja katram realizēt savu potenciālu. No 2020. gada 1. septembra speciālās izglītības programmas izglītojamajiem ar dažām speciālajām vajadzībām un atsevišķiem traucējumiem vairs nevar īstenot speciālajās izglītības iestādēs. Tās jāīsteno vispārizglītojošās izglītības iestādēs, veicinot iekļaujošo izglītību. No speciālās izglītības iestādēm uz vispārējās izglītības iestādēm pārcēla 1486 izglītojamos ar speciālām vajadzībām. Aptuveni 6–7 % izglītojamo valstij un pašvaldībām ir jānodrošina specifisks atbalsts, kā arī nepieciešama īpaša pieeja mācību vielas apguvē. Izglītības iestādei izglītojamajiem ir jānodrošina pedagoģiskais, metodiskais, psiholoģiskais atbalsts, jāpielāgo telpas un jānodrošina ar nepieciešamo aprīkojumu. Izglītojamo skaits ar speciālām vajadzībām ar katru gadu pieaug. Lai palīdzētu izglītojamajiem ar speciālajām vajadzībām iekļauties kopējā mācību procesā, iestādēs ir pieejami izglītības asistenti, pedagogu palīgi, logopēdi, speciālie pedagogi, psihologi, ergoterapeiti.

## FAKTI

- 2019. gada 1. septembrī izglītojamie ar speciālām vajadzībām vispārējās izglītības iegūšanai tika uzņemti 656 vispārējās izglītības iestādēs, 51 speciālās izglītības iestādē.
  - 2018./2019. mācību gadā bija 14011 izglītojamie ar speciālām vajadzībām.
  - 2019./2020. mācību gadā bija 15437 izglītojamie ar speciālām vajadzībām
- No tiem speciālās izglītības iestādēs mācās  
 2018./2019. mācību gadā – 5708  
 2019./2020. mācību gadā – 5579
- Internāta pakalpojumus saņem 3415 izglītojamie ar speciālām programmām. Tikai 43 % izglītojamo internātos dzīvo no citām pašvaldībām. 57 % ir no tās pašvaldības, kur atrodas internāts.

Vispārējās izglītības iestādēs reģistrēto izglītojamo skaits  
 speciālās izglītības programmās 1.-12. kl. Dati uz 2019. gada 1. septembri

Traucējumu veids	Redzes	Dzirdes	Fiziskās attīstības	Somātiskās saslimšanas	Valodas	Mācīšanās	Garīgās veselības	Garīgās attīstības	Smagi garīgās attīstības traucējumi
	3	18	77	14	561	4930	28	892	109
<b>Kopā:</b>	<b>6632</b>								

Speciālajās izglītības iestādēs reģistrēto izglītojamo skaits  
 speciālās izglītības programmās 1.-12. kl. Dati uz 2019. gada 1. septembri

Redze	Dzirdes	Fiziskās attīstības	Somātiskās saslimšanas	Valodas	Mācīšanās	Garīgās veselības	Garīgās attīstības	Smagi garīgās attīstības traucējumi
74	145	320	48	395	723	385	2031	1505
<b>Kopā:</b>	<b>5626</b>							

## CILVĒKTIESĪBAS

- Latvijas Republikas Saeimas pētījuma „Iekļaujošā izglītība bērniem ar speciālām vajadzībām Latvijā” gala ziņojumā minēts, ka nav pietiekama atbalsta sistēma pedagogiem darbā ar izglītojamajiem, kuriem ir speciālas vajadzības. Traucējumu konstatēšana bērniem bieži vien ir novēlota, daudzviet nav pietiekami nodrošināti papildu vides pielāgojumi un mācību procesā lietojamie dažāda rakstura mācību līdzekļi. Asistenta pakalpojumi pašvaldībās tiek nodrošināti ierobežotā apmērā. Trūkst efektīvas pārraudzības sistēmas, kas ļautu veikt izglītojamā dinamiskas novērojumus.
- Sekmīga iekļaujošās izglītības funkcionēšana ir atkarīga no: resursiem (iespēja nodrošināt atbilstošu finansējumu, mācību procesu, vidi, bērnu un personāla atbalstu, mācību materiālu un tehnisko pielāgojumu izglītojamo vajadzībām), atbalsta iekļaujošās vides izveidošanai (pedagogiem, izglītojamajiem, vecākiem, pedagogu palīgiem asistentiem u.c.), attieksmes (nepieļaut un novērst negatīvu attieksmi un aizspriedumus pret izglītojamajiem ar speciālām vajadzībām), sadarbības (dažādu iesaistīto pušu partnerība), monitoringa (iekļaujošās izglītības procesa pārbaudes un novērtēšanas procedūra).

### IZMANTOTIE MATERIĀLI

<https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/iedzivotaju-raditaji/meklet-tema/418-berni-latvija-2020>

[https://www.saeima.lv/petijumi/leklaujosa\\_izglitiba\\_berniem\\_spec\\_vajadzibam\\_Latvija.pdf](https://www.saeima.lv/petijumi/leklaujosa_izglitiba_berniem_spec_vajadzibam_Latvija.pdf)

<https://www.izm.gov.lv/lv/media/5278/download>

## 2. SITUĀCIJA

## Mācības vispārīzglītojošās skolās kopā ar bērniem ar speciālām vajadzībām



**Vai vecāki un sabiedrība grib / negrib, ka viņu bērni mācās vispārīzglītojošās skolās kopā ar bērniem ar speciālām vajadzībām?**

### SITUĀCIJAS APRAKSTS

Speciālās vajadzības ir nepieciešamība saņemt tāda veida atbalstu un rehabilitāciju, kas rada iespēju izglītojamajam apgūt izglītības programmu, ņemot vērā viņa veselības stāvokli, spējas un attīstības līmeni. Latvijas Republikas Izglītības likums nosaka atšķirīgas attieksmes aizliegumu, pašvaldības pienākumus speciālās izglītības nodrošināšanā un speciālās izglītības programmas kā vienu no izglītības programmu īpašajiem veidiem. Latvijas sabiedrībā vēl pastāv stereotipi par to, ka cilvēki ar funkcionālajiem traucējumiem nav spējīgi pilnvērtīgi iekļauties sabiedrībā un piedalīties, piemēram, mācību procesā kopā ar cilvēkiem bez funkcionāliem traucējumiem. Speciālo skolu sistēma veicina izglītojamo ar speciālām vajadzībām izolēšanu no sabiedrības. Speciālās izglītības iestādes ir daļēji nošķirta gan fiziskā gan sociālā vide. Vispārīzglītojošo izglītības iestāžu speciālās klases ir integrēta vide, bet vispārīzglītojošās klases – iekļaujoša vide.

## FAKTI

Vai, Jūsaprāt, bērniem ar invaliditāti būtu jāmācās kopā ar bērniem bez invaliditātes, tai skaitā ar Jūsu bērniem? %

Traucējumi bērniem	Ģimenes lokā ir cilvēki ar invaliditāti			Paziņu lokā ir cilvēki ar invaliditāti			Nav pazīstamu cilvēku ar invaliditāti		
Ar uzmanības deficītu un uzvedības traucējumiem	34	60	6	26	62	11	20	68	11
Ar intelektuālās attīstības traucējumiem	24	66	10	27	62	12	20	70	10
Ar kustību traucējumiem	74	21	5	69	23	7	61	31	8
Ar redzes traucējumiem	51	44	5	52	39	9	45	47	8
Ar dzirdes traucējumiem	54	40	6	55	37	9	47	45	8
Cita veida ilgstošiem veselības traucējumiem	66	25	9	58	26	16	44	43	14

Vai, Jūsaprāt, bērniem ar invaliditāti būtu jāmācās kopā ar bērniem bez invaliditātes, tai skaitā ar Jūsu bērniem? %

Traucējumi	Noteikti jā	Drīzāk jā	Drīzāk nē	Noteikti nē	Grūti pateikt
Ar uzmanības deficītu un uzvedības traucējumiem	9	17	39	25	11
Ar intelektuālās attīstības traucējumiem	9	15	41	24	12
Ar kustību traucējumiem	32	35	19	6	8
Ar redzes traucējumiem	20	29	34	9	9
Ar dzirdes traucējumiem	21	31	31	9	8
Cita veida ilgstošiem veselības traucējumiem	26	29	22	9	14

- Iekļaujoša izglītība ir process, kurā tiek nodrošinātas atbilstošas visu izglītojamo daudzveidīgās vajadzības, palielinot ikviena izglītojamā līdzdalības iespējas mācību procesā, kultūrā un dažādās kopienās, kā arī samazinot izslēgšanas iespējas no izglītības ieguves procesa.

Vecāku uzskati par to,  
kur manam bērnam būtu labāk mācīties %

Speciālā klasē, bet vispārizglītojošajā izglītības iestādē	26
Vispārizglītojošajā klasē, bet dažus mācību priekšmetus apgūt atsevišķi pie speciālā pedagoga	24
Vispārizglītojošā klasē	19
Speciālajā izglītības iestādē	12
Vispārizglītojošajā klasē, bet dažus mācību priekšmetus apgūt speciālajā grupā	7
Cits	12

- Vecāki nelabprāt sniedz visu informāciju par izglītojamo, neinformē izglītības iestādi par izglītojamā veselības stāvokli vai citiem apstākļiem, vai arī atsakās iesniegt pedagoģiski medicīniskās komisijas atzinumus ar mērķi, lai izglītojamo uzņemtu vispārizglītojošā programmā. Izglītības iestādei ir grūti laikus nodrošināt visu nepieciešamo atbalstu izglītojamajiem.

## IZMANTOTIE MATERIĀLI

<https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/iedzivotaju-raditaji/meklet-tema/418-berni-latvija-2020>

[https://www.saeima.lv/petijumi/leklaujosa\\_izglitiba\\_berniem\\_spec\\_vajadzibam\\_Latvija.pdf](https://www.saeima.lv/petijumi/leklaujosa_izglitiba_berniem_spec_vajadzibam_Latvija.pdf)

<https://www.izm.gov.lv/lv/media/5278/download>

<https://www.izm.gov.lv/lv/izglitibas-attistibas-pamatnostadnes-2021-2027gadam>

[https://www.tiesibsargs.lv/uploads/content/legacy/ANO\\_invaliditates\\_konvencija\\_Latvijas\\_pasvaldibu\\_aptauja\\_2015.pdf](https://www.tiesibsargs.lv/uploads/content/legacy/ANO_invaliditates_konvencija_Latvijas_pasvaldibu_aptauja_2015.pdf)

## 3. SITUĀCIJA

### Speciālajās aprūpes iestādēs dzīvojošie bērni



**Vai sociālajās aprūpes iestādēs dzīvojošie bērni ir /  
nav tikpat laimīgi, kā ģimenēs dzīvojošie?**

#### SITUĀCIJAS APRAKSTS

Latvija ir viena no retajām Eiropas valstīm, kurā joprojām ir valsts sociālās aprūpes centri bērniem.

Ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas ir viens no trim Latvijā ar normatīvajiem aktiem noteiktajiem ārpus ģimenes aprūpes veidiem bērniem, ja viņi vecākiem pārtrauktas bērnu aizgādības tiesības.

Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija, veicot situācijas izvērtējumu pašvaldībās ārpus ģimenes aprūpes jomā, konstatēja, ka pašvaldībās nav konkrēti izstrādātu plānu, kā institūcijās sniegto ārpus ģimenes aprūpes pakalpojumu aizstāt ar ārpus ģimenes aprūpi audžuģimenē vai pie aizbildņa (ģimeniskā vidē aprūpes pakalpojumu nodrošināšanai), nav noskaidrotas institūcijās dzīvojošo bērnu vajadzības un nepieciešamais atbalsts sekmīgai patstāvīgas dzīves uzsākšanai, nav apzināti iestādē un pašvaldībā pieejamie un nepieciešamie resursi jaunajam bērnu ārpus ģimenes aprūpes modelim (bērnu aprūpes institūciju pārveide par daudzfunkcionāliem krīzes centriem un bērnu aprūpe audžuģimenē un pie aizbildņa; ģimeniskai videi pietuvināts pakalpojums – aprūpe institūcijā). Taču jāpiebilst, ka pēc bērnu psihiatriskās slimnīcas darbinieku vērojumiem ir situācijas, kad bērns jūtas laimīgāks sociālās aprūpes iestādē vai slimnīcā, jo mājās piedzīvo regulāru vardarbību no ģimenes vai audžuģimenes.



FAKTI

Tabulas virsraksts

	Valsts sociālās aprūpes centri			Pašvaldību un citu organizāciju sociālās aprūpes centri		
	2010	2018	2019	2010	2018	2019
Bērnu kopskaits	602	207	164	1268	645	532
Bāreņi	12	5	4	57	32	29
Bez vecāku gādības palikuši bērni	590	202	160	1211	613	503
Ar bāreņtiesas lēmumu atņemtas bērna aizgādības tiesības	280	33	11	535	195	181
Ar tiesas spriedumu atņemtas bērna aizgādības tiesības	119	73	73	651	391	310
Cits iemesls	191	96	76	25	27	12

Tabulas virsraksts

	Valsts sociālās aprūpes centri			Pašvaldību un citu organizāciju sociālās aprūpes centri		
	2010	2018	2019	2010	2018	2019
Iestāžu skaits	17	14	13	41	29	21
Bērnu skaits iestādēs	602	207	164	1268	645	532
No tiem bērni ar invaliditāti	355	199	152	114	56	71

Bērnu izstāšanās iemesli  
no bērnu sociālās aprūpes iestādēm 2019. gadā

Iemesls	Bērnu skaits
Atgriezušies pie vecākiem	102
Nodoti aizbildniecībā	30
Nodoti audzināšanā audžuģimenēs	123
Uzsākuši patstāvīgu dzīvi	87

## CILVĒKTIESĪBAS

Labdarības biedrības „Taureņa efekts” 2019. gadā veiktās aptaujas rezultāti:

- 58 % ārpusģimenes aprūpes iestādēs trūkst apavi un apģērbs, 48 % attīstošas rotaļlietas, 43 % sadzīves tehnika.
- „Bērnuma bērni dzīvo kā divkārtējā trimdā, jo vispirms no mājām tiek aizsūtīti tālu prom uz bērnumamiem, tad daļa par agresīvu uzvedību tiek ievietoti psihatriskajās slimnīcās.”

/ Intervija ar Tiesībsarga biroja  
Bērnu tiesību nodaļas vadītāju L. Grāveri 2015. g./

- Bērniem, kas piedzīvoja vardarbīgu izturēšanos un pamešanu novārtā savā bioloģiskajā ģimenē un kuri turpina atrasties ārpusģimenes institucionālā vidē, kas nespēj nodrošināt bērniem pilnvērtīgās attīstības iespējas, var rasties psihoemocionālie traucējumi.
- Pētījumā konstatēts, ka 71,1 % bērni no sociālās aprūpes iestādēm uzrāda, ka cietuši no tradicionāliem noziegumiem gada laikā, 30,3 % bērni uzrāda, ka cietuši no emocionālas un/vai fiziskas vardarbības no aprūpētājiem gada laikā, 38,2 % bērni uzrāda, ka gada laikā cietuši no vardarbības no vienaudžiem, 43,4 % bērni uzrāda, ka gada laikā cietuši no seksuālas vardarbības.

### IZMANTOTIE MATERIĀLI

<https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/iedzivotaju-raditaji/meklet-tema/418-berni-latvija-2020>

<https://www.bti.gov.lv/lv/media/10/download>

# TEHNOĻĪJAS

## 1. SITUĀCIJA

### Mākslīgais intelekts un emocijas



**Vai ir / nav nepieciešams, ka mākslīgais intelekts spēj saprast mūsu emocijas un noskaņojumu, lai tām pieskaņotos?**

#### SITUĀCIJAS APRAKSTS

4,57 miljardiem pasaules iedzīvotāju ir piekļuve internetam. Izmantojot dažādus pakalpojumus un servissus, cilvēki vidēji dienā pavada 6,4 stundas tiešsaistē. Emocijām ir galvenā loma tajā, kā mēs redzam, uztveram, saprotam un domājam par cilvēkiem un lietām, kas atrodas mums apkārt. Bet kas notiek, kad mašīnas sāk interpretēt jūtas, emocijas, noskaņas un uzmanību tāpat kā cilvēki? Zinātnieki prognozē, ka jau nākamajā gadā apmēram 10 % personisko viedierīču tiks aprīkotas ar kādu no emociju atpazīšanas tehnoloģijām. Viedais asistents visu nakti sekos līdz cilvēka sirdsdarbībai, elpošanai, vērtēs miega kvalitāti, tādā veidā prognozējot cilvēka noskaņojumu pamostoties. Būs iespēja automašīnā iebūvēt sistēmu, kas sekos līdz cilvēka balsij un izmaiņām sejas izteiksmē, lai piedāvātu klausīties garastāvoklim atbilstošu mūziku.

### FAKTI

- Izgudroti sensori un viedierīces, kas palīdz sekot līdzi veselības stāvoklim un fiziskajai slodzei, apstrādājot datus par elpošanu, sirdsdarbību, ķermeņa temperatūru.
- Lai sekotu līdzi cilvēku emocijām, ir radīts emociju mākslīgais intelekts.
- Cilvēki un to sejas izteiksmes dažādos emocionālos stāvokļos atšķiras. Cilvēkiem var būt dažādas ķermeņa īpatnības vai fiziskas kaites, kas ietekmē sejas vaibstus.
- Runas atpazīšanu var traucēt konkrētā cilvēka balss īpatnības, iespējamais aizsmakums vai nogurums.
- Medicīnā virtuālie asistenti spēs identificēt depresijas un demences sindromus.
- Uzņēmums Koda ir izveidojis robotu – suni, kas ar mākslīgā intelekta palīdzību var noteikt cilvēku emocijas. Robots veidots, lai sociāli sadarbotos ar tā īpašnieku. Tas spēj noteikt, kad tā īpašnieks ir skumjš, laimīgs vai satraukts, un atbilstoši reaģēt uz šīm emocijām.
- Mākslīgais intelekts var tikai imitēt emocijas un radošo domāšanu atbilstoši algoritmam, kuru ieprogrammē viņa izstrādātājs.
- Jebkuru emociju nolasīšana no sarunu biedra sejas izteiksmes ir problēma, ar ko saskaras neredzīgi un vājredzīgi cilvēki ik dienas, un tas komunikāciju padara daudz sarežģītāku. Tieši šī problēma tiek risināta ar Huawei Mate 20 Pro viedtālrunī esošā mākslīgā intelekta sistēmas un īpaši izstrādātas aplikācijas palīdzību, kas ļauj neredzīgajiem saskatīt emocijas.
- Aplikācija Facing Emotions palīdz cilvēkiem ar redzes traucējumiem „nolasīt” septiņas pamata emocijas – prieku, dusmas, riebumu, skumjas, pārsteigumu, bailes un nicinājumu.
- Zinātnieki izstrādāja mākslīgu izlūkdatni, kas var pateikt, vai cilvēks ir noziedznieks, vienkārši apskatot viņa sejas vaibstus. Sistēma tika novērtēta, izmantojot ķīniešu fotogrāfiju datu bāzi. MI tikai 6 % gadījumu kļūdains klasificēja nevainīgus cilvēkus kā noziedzniekus un veiksmīgi identificēja 83 % noziedznieku. Kopējā precizitāte bija gandrīz 90 %.

### IZMANTOTIE MATERIĀLI

<https://www.tele2.lv/blogs/9355/kad-maksligais-intelekt-zinas-ka-jutami/>

<https://revolucija.eu/sadzirdi-emocijas-jaunas-iespejas-ko-sniedz-maksligais-intelekt/71144>

## 2. SITUĀCIJA

## Mākslīgā intelekta ietekme uz valodu



### Vai mākslīgais intelekts un internets degredēs / attīstīs valodu?

#### SITUĀCIJAS APRAKSTS

Valodas izmaiņas ir ļoti dabisks process, un būtu savādi, ja tā nemainītos. Izcilais latviešu valodnieks Kārlis Mīlenbahs savulaik ir teicis: „Valoda nekad nedrīkst uz vietas stāvēt. Ar attīstības beigām valoda ieslīgst ēnu valstī. Mūžīga attīstība, mūžīga pārmaiņa ir valodas dzīvība, miers un sastingums ir viņas nāve.”

Mūsdienās emocijzīmes ir vēl viens veids, kā ātri sazināties. Rakstīšanai salīdzinājumā ar runāto valodu ir viens būtisks trūkums – emociju nodošanas grūtības. „Valoda ir visnozīmīgākais un neparastākais cilvēces atvērtā koda projekts,” Grenča Makaloha. Mūsdienās digitālie mediji kļuvuši tik svarīgi, ka ir radies pat jauns valodas paveids – „digilekts”. Tā spilgtākās iezīmes ir tīmeklī radušies jaunvārdi un emocijzīmes. Digilekta attīstība un ietekme uz mutvārdu saziņu mazina ierobežojumus un psiholoģisko atsvešinātību, ko sabiedrībā savulaik veicinājusi prasme rakstīt un lasīt.

Cilvēces attīstība ir atkarīga no valodas prasmēm un spējas komunicēt jaunas un sarežģītas idejas, lai integrētu tās kultūrā un sociālekonomiskajās norisēs. Svarīgi apzināties – lai sadarbotos, cilvēkiem ir nepieciešama valoda.

### FAKTI

- Mobilo tālrunu romāns (*cell phone novel*) – literārs žanrs, kas ir īpaši populārs Japānā un Ķīnā un ko veido īsas nodaļas, kuras abonenti saņem e-pastā vai īsziņā.
- Mūsdienu digitālie iezemieši (*digital natives*) jeb cilvēki, kas uzauguši interneta vidē, būs vismaz divvalodīgi – gan literārajā valodā, gan neoficiālajā interneta valodā – un zinās, kad ir lietderīgi izmantot vienu vai otru veidu.
- Emociju zīmes jeb stilizēti grafiskie attēli radās Japānā 90. gados, lai aizvietotu daudzos hieroglifus un attēlotu emocijas un abstraktas idejas.
- Sejiņa ar prieka asarām 2015. gadā pat kļuva par Oksfordas vārdnīcas vārdu.
- Mūsdienās ir pieejama arī emocijzīmju enciklopēdija, automatiskais tulkotājs, un emocijzīmju valoda kļūst par visiem saprotamu starptautisku valodu.
- Rodas bažas par iespējamo kaitējumu ne tikai bērnu spējai lasīt koncentrēti un iedziļinoties, bet arī viņu runas prasmju attīstībai. Cilvēku agrīnā valodas pieredze arvien vairāk ir saistīta ar digitālo tekstu – tālruņos un planšetdatoros.
- Pamazām izzūd rakstīšana rokrakstā. Pētījumi liecina, ka rokraksts aktivizē smadzeņu apgabalus, kas nepiedalās, rakstot datorrakstā.
- 55 % izmanto emocijzīmes vārdu vietā, lieto anglicismus un pievērš mazāk uzmanības pieturzīmēm.
- Vairāk nekā puse jauniešu pierakstus veic digitāli.
- Valodniece Grečena Makaloha uzskata, ka rakstīšana tviterī un komunikācija īsziņās liecina par valodas attīstību.
- ASV veiktā pētījumā secināts, ka tie skolēni, kuri lasīja rakstus drukātā veidā, teksta izpratne bija labāka nekā tiem, kuri lasīja ekrānā.
- Smejošā seja ar atvērtu muti un apaļām acīm ir Latvijā biežāk lietotā emocijzīme – tā ikdienas virtuālajā saziņā tiek izmantota 42 % gadījumā.
- Virtuālās emocijzīmju enciklopēdijas „emojipedia.org” veidotāji izpētījuši, ka sešu gadu laikā, kopš emocijzīmju ienākšanas saziņā, to oficiālais skaits no 471 pieaudzis līdz 2666, un tiek prognozēts, ka šis skaits turpinās pieaugt.

### IZMANTOTIE MATERIĀLI

<https://www.tele2.lv/blogs/9355/vai-emocijzimes-uzvares-vardus-valodas-n/>

<https://ir.lv/zurnaaals/s20/>

<https://lav.agromassidayu.com/emodzhi-eto-svoeobraznij-yazik-obsheniya-cto-oznachaet-emodzhi-news-760853>

## 3. SITUĀCIJA

## Tehnoloģijas un privātums



**Vai mēs spēsim / nespēsim novilkt robežu  
starp tehnoloģiju izmantošanu sabiedrības  
labā un privātuma nodrošināšanu?**

## SITUĀCIJAS APRAKSTS

Šis ir ļoti sarežģīts jautājums, kas atkal kļūva aktuāls Covid-19 pandēmijas laikā. Daudzas pasaules valdības ir izlēmušas: lai gan tehnoloģijas būtu spēcīgs instruments slimības izplatības ierobežošanai, privātuma ievērošana tomēr ir daudz svarīgāka. Šeit gan izkristalizējas cita problēma – privātums tiek nodrošināts, bet uz tā pamata tehnoloģijas zaudē savu spēku. Informācijas tehnoloģiju attīstība palielina novērošanas spējas un ļauj labāk paredzēt cilvēku uzvedību. Eiropas līmenī tiek strādāts, lai tehnoloģijas netiktu izmantotas šādos nolūkos, taču ir pasaulē ir valstis, kuras noteikti būs ieinteresētas attīstīt informācijas tehnoloģiju lietojumu arī novērošanas laukā. Apziņa, ka cilvēku izseko, parasti ir nepatīkama. Digitālajā vidē tā ir realitāte, un neredzamība tai liek izskatīties mazāk biedējošai. Dažkārt uzraudzība ļauj cīnīties pret ļaundariem vai palīdz ierobežot koronavīrusa izplatību, bet visbiežāk tā prasti cenšas iegūt peļņu no mūsu ikdienas dzīves gaitām vai ar mums manipulēt.

### FAKTI

- Londonas policija no šā gada publiskās vietās izmanto novērošanas kameras, kas spēj atpazīt seju.
- Uzņēmums „Clearview AI” izveidojis datubāzi, kurā apkopoti vairāk nekā trīs miljardi cilvēku attēlu. Fotografijas ievāktas no publiski pieejamajiem tiešsaistes resursiem, tai skaitā sociālo tīklu vietnēm.
- Balstoties uz iedzīvotāju pārvietošanās datiem, kas gūti no mobilajiem telefoniem, Izraēlas valdība atrod tos, kuri ir atradušies tuvumā ar jaunā koronavīrusa inficētajiem.
- Individu datu ievākšana un apstrāde ļauj sniegt ērtākus un labākus pakalpojumus, uzlabot sabiedrības drošību un veselību, atrast noziedzniekus.
- Ir izstrādāta Eiropas Vispārīgā datu aizsardzības regula.
- Vispārēju starptautisku standartu trūkums ir viens no iemesliem, kāpēc dažādās valstīs un pat valstu iekšienē var eksistēt tik atšķirīgas pieejas saistībā ar digitālo uzraudzību un seju atpazīšanu.
- Pēc cilvēka uzvedības, piemēram, *Facebook.com*, par viņu iespējams noteikt ļoti daudzus raksturojošos faktorus – dažādus paradumus, viņa raksturu, veidot cilvēka psiholoģisko un sociālekonomisko portretu.
- Notiek tā dēvētā cilvēku „profailošana” jeb dalīšana atbilstoši apkopotajiem datiem, kas savukārt izriet no cilvēku uzvedības internetā.
- Ir kompānijas, kuru rīcībā atrodas milzums daudz datu, un cilvēki pat nezina, kādus datus par viņiem vāc, un nevar ietekmēt to, kā cilvēku uzvedība tiek vadīta, izmantojot jau apkopotos datus.
- Mākslīgais intelekts kļūs gudrāks par cilvēku. Tas spēs pašattīstīties.
- Datu savākšana un apstrāde ir katra indivīda interesēs.
- Indivīda datiem tiek piešķirta naudas vērtība.
- Zaudējot savu privātumu, mēs iegūstam drošību, veselību, finansiālu patstāvību.



### IZMANTOTIE MATERIĀLI

<https://www.tietoevry.com/lv/zinas/visas-zinas/other-news/2020/10/intervija-Kristians-Gutmans/>

<https://skaties.lv/zinas/zinatne-un-tehnologijas/tehnologijas/eksperts-jaunas-tehnologijas-30-gadu-laika-iznicinas-cilveku-privatumu/>

<http://providus.lv/article/debates-vai-jaunas-tehnologijas-30-gadu-laika-iznicinas-privatumu>

<https://www.lsm.lv/raksts/arpus-etera/arpus-etera/janis-buholcs-privatums-sairst-musu-acu-prieksa.a355241/>

<https://www.diena.lv/raksts/uznemeja-diena/intervijas/informacijas-tehnologijas-maina-visu-sabiedribu-14178001>



## RĪCĪBAS LABIRINTS

Laura Miķelsone, Daiga Barančane  
un Mairita Neilande –  
Brocēnu vidusskolas skolotājas.

Šī metodiskā materiāla  
aprobācijā piedalījās  
**Brocēnu vidusskolas skolēni.**

Metodiskais materiāls sagatavots ar UNESCO  
Līdzdalības programmas finansiālo atbalstu

[www.unesco.lv](http://www.unesco.lv)